

SAMLAREN

TIDSKRIFT
FÖR
SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 13

1932

UPPSALA 1932

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1932

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

32501

TILL THORILDS "PASSIONERNA"

AV

HARALD ELOVSON

I.

TÄVLINGSSKRIFTENS TEXT.

Det manuskript, vari Thorild inlämnade sin dikt »Passionerna» till den av Utile Dulci för år 1781 utlysta litterära tävlingen, är ej bevarat. Dikten är numera endast känd genom originaltrycket från år 1785. Den är i detta försedd med tvenne företal, »Til Sällskapet Utile Dulci!» och »Til det högre Allmenna!», samt »Anmärkningar». Dessa polemiska och programmatiska prosapartier anses ha tillkommit först efter det att dikten blivit bedömd av Utile Dulci. Stellan Arvidson, som mest ingående sysslat med Thorildskrifternas kronologi, daterar »Inledn. och anm. till Passionerna» till åren 1783—85. Som dateringsgrund hänvisar Arvidson till ett brev från Thorild till Heurlin, skrivet den 13 januari 1784, där det heter: »Rätta orsaken at jag dröjt med Sommarbrefven är at jag behöft dem för Passionerna (något af filosofi som kommer til) — och med Passionerna, at jag beständigt ämnat trycka dem.»¹ Till år 1781 daterar den nämnde forskaren själva dikten, som den föreligger i trycket från 1785.²

Dikten synes emellertid redan vid inlämnandet till Utile Dulci 1781 ha varit försedd med kommenterande prosapartier av ett eller annat slag. B. G. Westberg, sekreterare i Utile Dulci, har i ett brev till sin vän Olof Knös den 9 februari 1782 utförligt berättat om det mottagande »Passionerna» fick inom sällskapet. I detta brev,

¹ STELLAN ARVIDSON, *Thorild*, Lund 1931, s. 32.

² STELLAN ARVIDSON, a. a. s. 28.

som Arvidson ej synes ha känt till, heter det bl. a.: »Autor säger: 'Jag har lemnat Passionernas Metafysik. deras naturliga målning återstår ännu i sex sånger. en tid kan gifva dem.'»¹ Detta Westbergs citat ur tävlingsskriften går ordagrannat igen i »Anmärkningar» till dikten i trycket 1785. Det är alltså uppenbart, att dikten redan vid inlämnandet till *Utile Dulcis* pristävling hösten 1781 varit åtföljd av något slags kommentar på prosa. Detta bekräftas ytterligare av en avskrift av dikten, som jag funnit i en visbok, ägd och skriven av myntgardien Peter Jacob Hjelm, känd framför allt för sina intressanta anteckningar »Squaller i politiquen», och som tydligen återger diktens version vid dess inlämnande till *Utile Dulci*. Avskriften är tyvärr ej diplomatisk. Hjelm har använt sin egen stavning och interpunktion, vilket framgår av en jämförelse mellan några verser ur »Passionerna», som Westberg anför i sitt nyss berörda brev till Knös och som enligt brevskrivarens uttryckliga uppgift återge Thorilds »egna ord, stafningssätt och puntering»², och motsvarande verser i den hjelmska avskriften.³ Att denna verkligen innehåller diktens första avslutade version framgår säkrast av en direkt adress från skaldens sida till sällskapet, vilken återfinnes i ett nedan meddelat prosaparti. Det kan också påpekas, att Westbergs brev innehåller en läsart som finnes i Hjelm's avskrift men ej i trycket 1785. Bland de »kännemärken på auctorer», som Thorild ger, anför Westberg bl. a. »ljuse Helvetius», som förekommer i den hjelmska avskriften men som försvunnit vid den bearbetning, som dikten blev underkastad före publicerandet 1785.

Thorild har öppnat tävlingsskriften med följande »Avertissement» som saknar motsvarighet i originaltrycket: »Jag ber att den, som upläser detta, icke ville tillägga någon annan ton, än ordens naturliga: intet oädelt Dactyl- eller Spondeiljud, ingen utmärktare pause, än Tankans; men uptaga den så kallade lefvande Harmonien, hvar den finnes. Det fordrar nära intill så mycken smak att läsa en god Hexameter, som att göra den. Men nöjet belönar bägge.»

¹ *Samlaren* 1916, s. 222.

² *Samlaren* 1916, s. 222.

³ Avskriften ingår i tredje bandet av HJELMS visbok »*Allehanda*», numera tillhörig Kungliga biblioteket (V. s. 65: 3). Detta band innehåller i främsta rummet avskrifter av Bellmaniana men också annat av intresse, bl. a. en avskrift av den bekanta parodien på det riddarspel, som uppfördes på Drottningholm den 30 aug. 1779, och ett av Kellgrens skaldebreve till Armfelt, i en tidig version, ej använd av Risberg vid hans textkritiska behandling av dikten i *Nysvenska studier* 1930.

Efter detta avertissement, som ger ett intressant vittnesbörd om Thorilds beundrande intresse för hexametern, följer själva dikten, som endast uppvisar mindre varianter, utom för femte sången, som Thorild mera ingående bearbetat före publicerandet. Avskriftens text meddelas för den skull här:

Kraften är Tingens Lif, den Eviges, Eviges Väsand.
 Harmonien är Skönhet och Vål i vida Naturen.
 Bägges förening är Gud, som lifvar Snillen och Hjeltar.
 Spänner Stoftets Förmåga till stora herrskande Dygder.
 Kraft utan Harmonie är Strid, är fasa och jämmer.
 Harmonie utan Kraft är god och oprisad vanmagt.
 Medelmåttans oädla lugn; Men bägges förening
 Uttryck af Gud. I Er, O! höga, mäktiga Själur
 Er, odödlige Snillen och Hjeltar, Guddomens Lågor
 O! Han lefver i edra Sinnen. Utgjuter Sjelfvet.
 Vidt till tusendes Vål, till Verldars Sålhet och Åra.

Sådan var Du, O! Ossian! Lyft mig, himmelska rysning.
 Ossian, Skalldernas Konung, för hvilken Naturen står hörsam,
 Ach! för hvilken Homerus försvinner och Woltaire är intet.
 Milton spänner sin flygt och svindlar och hinner Dig icke.
 Hvem kan följja Dig Skalld? Från Stjernorna klingar Din Harpa
 Med Seraphernes Ach! tillbaka. Häpnande tystnar
 Himmelsens eviga Harmonie. O! Ossian, Ossian!
 Glad, som Ljuset, ren som Ethern, segrande, Hög som
 Blåa Himmlen; eller fullkomlige! I dina Sorger
 Djup som Molnet, stark som Vågen, fasande, helig,
 Dyster som Midnatten. O! Sångens Mästare höge!
 Hjeltars åra! Odödliggörare, Ådle, Guddomlige Ossian.

Sådan, O! Shakspeare! var du. Ditt mäktiga kvalfulla Snille,
 Jättelikt skapande, hvålfver Naturen, hvålfver och blottar
 Med en blick dess Helgedom, mindre harmonisk än kraftfull.
 Håll! Germaniens Åra! Du seraphiske Kloppstock!
 Edens Skalld, Du Gesner! Edra himmelska Sångrer
 Andas Dygden och Gud, Natur. Men däremot mera
 Harmonie än Kraft i Er, behaglige Snillen,
 Er, O! Svanar Galliens! Er, Italiens Dufvor!
 Ömma, ljufva och lätta, sällan ådla, men alldrig
 Sjärens inre heliga krafter rörande. Dig dock
 Nordens tjusande Nåktergal, Uranie, Uranie,
 Dig dock vörde min Sång, Dig starke, glånsande Stjernhjel.

Kraft i Er, Guds Söner, Verldens Lårare Vise!
 Dig, o! Sivas, Guddomlige, öfverjordiske Plato!

Eller Albions Ljus! Dig bjudande, konglige Bacon.
 Eller sublime, skapande Newton, Montesquieu, Leibnitz.
 Eviga Namn! Er, Ädle, starke, Seneca, Tacit!
 Höge Gratian! Djupe Rochefoucault! Skalldernas Vise.
 Dig, försökande, segrande Pope! Dig, Galliens Skönhet,
 Ljuse Helvetius! Väl dig, människohjertats förtjusning
 O! Rousseau, Rousseau! Sublime, harmoniske, ljufve,
 Nilias,¹ Sanningens, Sällhetens Vise! Känslans Ängel,
 Min Själs Helgon! Ömma, heliga tårar värde!
 Eller lefvande Bloss! Aurel, Din dygdiga Äras,
 Din förgudnings Härhold! Oemotståndlige Thomas!
 Eller Naturens heliga Lavater! Gäckad af Dären
 Mörk för den Blinde; men Guddomligt seende, helig.
 Eller mäktiga Göthe! hög, Rousseauisk, Shakespearisk
 Själens Herrskare våldsam, ljuf, underfull, Ossianisk.

Denna i all Naturen är Tingens eviga Ordning:
 Kraften är Lifvet, Harmonien är Dygden och Skönhet.
 Skönhet för Sinnet, Skönhet för Själen, Skönhet för Människovälet.
 I sin Krets och i sitt förhållande. Cromvell, ett Under,
 Under och Skönhet i djurets Verld, är styggelse, fasa,
 Ve i Mänsklighetens. Så I härjande Hjeltar,
 Dyrkade Människofiender, ädla Villdjur, besungne
 Alexander, Tamerlan, Carl! Så Ären I Store,
 Under Kretsen af Människovälet. I Tigrens Ära!

Däremot I odödlige, ädle, harmoniske Själur!
 Samhällets Stiftare, Skydds Gudar! däremot strålen I Hjeltar
 I de Visas sublimes Verld, Välsignade Evtigt.

Den bearbetning, som Thorild underkastat sin dikt före publi-
 ceringen, har som man ser inte varit djupgående. Den har tyd-
 ligen inte varit bestämd av formella skäl, metriska och stilistiska,
 utan har närmast gått ut på att förtydliga själva innehållet på
 några punkter. Så har diktaren som representant för »verldens
 lärare visa» ersatt Sivas, Civas, med »Zendas strålande engel», d. v. s.
 Zarathustra. Vidare har han infört Shaftesbury, som han ju skat-
 tade högt. Bearbetningen har dessutom utvidgat och intensifierat
 karakteristikerna av Tacitus, Klopstock och Platon under det att
 La Rochefoucauld, Helvétius och Gratian fått sina något inknappade.
 Om man härav kan utläsa någon förändring i Thorilds inställning
 till dessa tre författare är väl osäkert.

¹ Tydligt avskrivningsfel för »Julias».

Efter sjätte sången följer i avskriften en vädjande hänvändelse till sällskapet, som Thorild i trycket 1785 placerat under »Anmärkningar» och dessutom omstiliserat med hänsyn till att dikten nu riktade sig till offentligheten. Den har följande lydelse i den äldre versionen: »Jag vet icke, om Sällskapet skall finna denna Versarten så melodisk, som jag funnit den rik och ädel. Man kan invända mycket. Stjernhjel, Kleist och Klopstock svara.¹ Vårt Språk, i sitt Slafveri, suckar efter en sådan frihet och människliga snillet påstår den. Det vekliga rimmet uthärdar icke en stark tanka, förgås i Passionens Våld: Odens flygt glömmet det. Jag har vågat. Skall jag krossa Pindars Lyra eller behålla den?»

Efter denna direkta vädjan till sällskapet följer i avskriften några »Anmärkningar», vilka fränsett några mindre varianter och ett tillägg överensstämma med de allmänna »Anmärkningar», som ingå i originaltrycket 1785. Avskriftens text för detta parti meddelas här:

Jag menar med Naturen Guds Kraft, som lefver i allt, utom hvilken Känsla, Väsande, Lif är för min Tanka en evig Tomhet.

Jag menar äfven det omätliga hela. Jag tror Dess obestämda Evighet, dess oändlighet för Inbillningen. Spinos, Skalld, hade icke varit Pantheist.

Jag hatar dessa kalla HandtverksSnillen, dessa mechaniska, själslösa Hufvuden, som upställa Naturen, som ett löst Urverk, som se endast Verldens Kropp, under det all skapad Tanka förlorar sig i dess Krafter och Lif. — Bygg, bygg, vettiga Barndom, utan Sinne och Genomträngning. Den Vises Öga ser Gud, och känner Honom all-lefvande.

Verlden är Guds första, stora, allmänna Uppenbarelse. Han lefver där i hvar strimma af Ljus, i hvart drag af Skönhet. Utom Honom fall i Afgrunden af ditt eviga intet, sköna och härliga Guds Helgedom!

¹ I trycket 1785 har denna sats följande lydelse: »Verldens störste skalder svara.» Detta mycket allmänt hållna uttalande har kommenterats mycket olika: I »Förklaringar till *Svensk litteratur från Bellman till våra dagar*. 1. Från Bellman t. o. m. Almqvist», andra omarbetade upplagan, Lund 1926, s. 14, låter Mjöberg »verldens störste skalder» bli »Homeros, Pindaros, Virgilius, Shakespeare, Milton, Klopstock, som alla skrivit orimad vers». ARVIDSON skriver a. a. s. 375: »Varifrån Thorild fått uppslaget att skriva sin lärodikt på hexameter, behöver inte bli föremål för tvist. Visserligen hänvisar han till »Verldens Största Skalder» och tänker då på Homeros, Lucretius och Vergilius. Han har också haft Stjernhjel i tankarna. Men dessa förebilder ha varit av sekundär betydelse. Den direkta förebilden är Klopstocks 'Messias'. — Det har givetvis varit naturligt för den unge författaren av »Passionerna» att hänvisa till skalder, som från hans inställning lågo närmast till hands, upphovsmännen till »Messias» och »Der Frühling», de på denna tid mest kända tyska hexameterdikterna, samt den svenske hexameterdiktaren. Det kan påpekas, att Kleists hexameter formellt skilde sig från den sedvanliga genom en upptakt, något som ju Thorild ej upptagit.

Min Lag har varit att uttrycka, ej att beskrifva, hvad jag tänckt och känt.

Jag har ofta brutit Harmonien; mäst, där känslan upplöst den någon gång, där jag sökt ett lefvande Uttryck. Jag har frågat Naturen för mina Sinnen. Hafva de felat?

På ett par Ställen har jag vågat Inversionen. Snillen af hög granskning beundra dess Styrka och Rikedom. Jag känner ingen annan Regel, än det högsta sköna och goda.

Jag älskar icke Medelmåttans Ymnighet. För Er, har jag icke skrivit, behagligt flamlande Ordsnillen. Icke för Er, Andar utan kraft, fjäderlätta, vattenklara, behageliga, som en ljuf dunst: svaga och försvinnande som den;

Jag har lämnat Passionernas Metaphysik. Deras naturliga Måling återstår ännu sex Sånger. En tid kan gifva dem. — — —

Resultatet av jämförelsen mellan 1781 och 1785 års versioner av »Passionerna» blir, att själva dikten endast underkastats en mindre bearbetning före publiceringen och vidare, att de allmänna »Anmärkningar», som finnas i trycket 1785, tillkommit redan 1781, ej under åren 1783—85, som man hittills antagit. De båda företalen och anmärkningarna till de enskilda verserna i det nämnda trycket ha tillkommit efter 1781.

* * *

Tävlingsskriftens härmed fastställda text är ägnad att ställa Thorilds första uppträdande i huvudstadens litterära liv i delvis ny belysning. Det är tydligt, att den unge diktarens estetiska uppfattning i stort sett redan är inte blott färdig utan också klart uttryckt 1781. Hans opposition mot upplysningsfilosofiens mekaniska världsbild får otvetydig formulering i »Anmärkningar» likaväl som hans ogillande av den fransklassiska smaken med dess regeltvång. Hans följande skrifter, såsom inlägget i Stockholms Posten n:r 53 1782 och företalet »Til det högre allmänna» och specialanmärkningarna till trycket av »Passionerna» 1785, variera endast i tävlingsskriftens prosapartier klart angivna temata. »Jag känner ingen annan Regel än det högsta sköna och goda», deklarerar han 1781. I sin skrivelse till Utile Dulci skriver han: »Sällskapet är en domstol; och har gjort väl i att följa sin högsta regel af rätt, tills någon visar att den är otillräcklig. Jag måste vörda den. Men hvart snille är födt lagstiftare: sjelfskapare i sitt ämne. Det tar icke, utan ger lagar. Det känner inga andra reglor, än naturens;

än den högsta kraftens och den högsta skönhetens. Efter dessa var det jag behöfde att dömas: ej af en domstol med en viss stiftning, utan af fria snillen; ej efter vissa stadgade lagar, som är klart att jag icke kunde följa (då jag just sökte upprätta nya), utan efter känslan af det högsta sanna och sköna. Man hade icke bort fråga: är denna harmonien rimlös? utan: är den ljuf, stark och rik? är den förmögen till alla Naturens uttryck?»¹

Det synes därför ej vara riktigt att som Arvidson sätta ifråga, »om inte den djupa klyftan mellan Thorild och hans motståndare (Kellgren) genom omständigheternas tryck kommit att bli betydligt större än de båda lägrens principiella ståndpunkter predisponerade till». Arvidson menar, att det i själva verket var Kellgren, som tvingade fram Thorild till en »medveten och principiell opposition» mot den franskklassiska smaken. Det var först *Utile Dulcis* domslut över Passionerna som föranledde den första principiella stridskriften mot regelväldet, Thorilds inlaga »Til Sällskapet *Utile Dulci*» i n:r 53 av *Stockholms Posten* 1782.² I tävlingsskriftens prosapartier har emellertid Thorilds oppositionella inställning redan erhållit ett medvetet uttryck. Det är Thorild, som först ger klar lösen, som först går till attack. Han har utan tvivel varit fullt på det klara med att hans dikt, framför allt vad formen beträffar, ej reservationslöst skulle godtagas av domarna i *Utile Dulci*, när han skriver: »Jag vet icke, om Sällskapet skall finna denna Versarten så melodisk, som jag funnit den rik och ädel». Han medger, att invändningar kunna göras mot hans metriska nyhet men skyndar strax att hänvisa till auktoriteter. Att Thorild var beredd på att hans dikt ej utan vidare skulle bli erkänd och gillad av sällskapet framgår också av det bekanta brev till Kellgren, som han skrev kort efter att ha inlämnat tävlingsskrifterna. Det lyder så: »Den som tar sig den friheten at skrifva detta, har inlemnadt till sällsk. U. D. et par skaldstykker. Det är et ungt snille som väntar sig något af sit första inträde i verlden. Han känner ikke nog tilfridstjällende skipningen i er förviklade republik. Han utnämner er, liflige, uttrykkfulle, behagens och glädjens skald! till sin granskare eller beskyddare. Det är icke för at gifva en fördom. Ni måste vara för ädel at antaga den. Det är för at skaffa sig ännu en visshet at den förtjenst de hafva ikke öfverses. Han nämner dem icke:

¹ *Stockholms Posten* 1782 n:r 53.

² ARVIDSON, a. a. s. 296—97.

om de ikke utmärka sig! så lät den eviga fördömsen gå öfver dem. — Sanning och känsla, harmoniens och uttrykkets inre skönheter, passionens rätta kraft, och framför allt den ädelt vågade *nyheten* — kunna misskännas: men ikke af er. Denna godheten skall af längesedan en ifrig försvarare och beundrare göra ert hjärta en tillgifven. Ännu en gång: ikke för att gifva et wäld! Jag misströstar för lite om en *sann* förtjänst för at förnedra mig, för en falsk.»¹

Arvidson, som fört in detta brev i diskussionen, menar, att det visserligen vittnar om att Thorild kände sig som en förnyare av svensk vitterhet, men också att han inte ansåg sig stå i något direkt motsatsförhållande till Kellgren utan snarare betraktade denne som en kommande bundsförvant.² Denna tolkning av brevet synes mig föga antaglig. Om man betänker, hur deciderad Thorilds tävlingsskrift var i ton och uppfattning, förvånar det inte, att den unge diktaren ansett det klokt att prevenera den inflytelserika kritikern i Stockholms Posten, den ledande kraften i *Utile Dulci*, att förbereda, för att inte säga bearbeta honom genom att förebära en obekantskap med den litterära situationen, som ej varit så stor, som han antydde, och att vädja till en vidsynthet hos Kellgren, som han i grunden nog inte varit så fast övertygad om, som brevet låter förmoda.³ Kellgrens behandling av Leopolds ode vid kronprins Gustav Adolfs födelse 1778 borde ha låtit Thorild misstänka, att Kellgren ej alltför lätt skulle falla till föga för hans nya sätt att dikta, hans försök på »Pindars lyra». Hans syfte med brevet har därför helt säkert varit att försöka hindra att han blev utsatt för en liknande behandling som Leopold. Brevet är ett utslag av taktikern Thorild. Hur öppen och självsäker Thorild än var, visade han ju upprepade gånger prov på en smidighet, som inte skiljer sig mycket från beräkning.

Fast står emellertid under alla förhållanden, att Thorild redan vid utformandet av tävlingsskriften givit klara signaler. I stället för att Kellgren, som man menat, genom *Utile Dulcis* av honom

¹ *Thomas Thorilds Bref*, s. 66.

² ARVIDSON, a. a. s. 278.

³ Det kan erinras om, att när Hylander på våren 1781 skickat Thorild en parafra över en av Davids psalmer för att få den publicerad i någon huvudstads-tidning, hade Thorild vänt sig till assessor Pfeiffer, Dagligt Allehandas utgivare, vilket han förklarar så: »Jag valde Dagl. Alleh. efter authorerne till Stockholms Posten icke skulle hedrat din grundeliga och ädla religionscharakter». *Thomas Thorilds Bref*, s. 42.

avfattade domslut över »Passionerna» skulle ha föranlett Thorilds första principiella uppträdande mot regeltvånget, så har Thorild genom att i tävlingsskriftens prosapartier uttala sig föraktligt om rimmet och regler tvärtom framkallat och givit karaktären åt Kellgrens som principuttalande utformade fördömande av den orimmade versen och hans hänvisning till »de erkända Skaldekonstens stadgade regler». Att rimmet kom att stå i centrum för diskussionen om »Passionerna», för vilket man med ogillande tillskrivit Kellgren skulden, berodde i sista hand på Thorild själv, som i tävlingsskriftens prosaparti angripit »det vekliga rimmet» och framhållit den orimmade versen. Den sjetta paragrafen i Utile Dulcis dom är ett direkt svar på Thorilds uttalanden om hexametern i tävlingsskriften.

II.

MÅRTEN STURZENBECHER OCH »PASSIONERNA».

Man har ofta framhållit, hur frågan om rimmet kom att stå i medelpunkten för det samtida intresset för Thorilds »Passionerna». Som i det föregående visats gav den unge diktaren själv närmaste anledning härtill. Det för honom inte minst angelägna och betydelsefulla i hans dikt var uppenbarligen dess yttre form, dess rimlösa versmått. Det synes mig för den skull inte sakna sitt intresse att se hur en annan ung poet, som tydligt beroende av Thorild kommit att reflektera över den rimmade versens roll i diktningen, reagerade inför Thorilds försök att frånga det erkända mönstret. Den unge vitterhetsidkare, som det här blir fråga om, har ej vunnit något namn i vår litteraturs hävder, men hans uttalanden i frågan ha onekligen ett tidshistoriskt värde. Poeten var den några och tjugo år gamle Mårten Sturzenbecher, närmast känd för sitt religiösa författarskap under 1800-talets andra och tredje decennium, vid tiden för Thorilds uppträdande lärare vid Kungl. fortifikationen. Hans intresse för och uppfattning om författaren till »Passionerna» framgår av några opublicerade brev från honom till Olof Knös, vid denna tid akademisk lärare i Uppsala, skrivna 1784—85.¹

Det är på våren 1784 som Sturzenbecher första gången om-

¹ Dessa brev ingå i de Knös'ska samlingarna i *Skara stiftsbibliotek*.

nämner Thorild. Ett brev, daterat den 10 april detta år, har följande post scriptum: »Ach! om jag kunde få se Thoréns öfver Passionerna; kanske Hr Klintberg kunde skriva af dem eller som behagas, allenast — vale.» Sturzenbechers intresse för »Passionerna», som ännu inte utkommit av trycket, får sin förklaring av ett senare brev, skrivet den 20 juli s. å., där han ger en utförlig framställning av sin syn på rimmet's roll i diktningen, framför allt den episka. Det heter i brevet:

»Jag tager det tillfället i acht min Bror lämnade, at underrätta mig i åtskilliga Witterhetsämnen, då jag nu begär Dom öfver följande tankar om *Svenska Episka Skaldkonsten*.

Rim lärer i Språk hafva inkommit antingen av Slump då man gifvit acht på den harmoniska Surprisen, eller med villje at ersätta den höghet man ännu icke kunde efterapa, ur de lärda Språken. I Svenskan tror jag både det förra och sednare. Det war icke underligt at därpå blef en Konst, så vida det tycktes vara svårare och fordra mera upfinning, at ständigt skaffa maka till et vackert ord. Detta har sedan gått längre, at man till och med upstapladt 7 till 9 sådana likljudande stämmor, om icke flera. Konsten blef ädlare man fordrade mening. De upkommo, dristige, snillige, som tråtsade till och med höga starka och tjusande tankar; men aldrig utan motvigt i längden.

På Episka *Stycken* har man set på Svenska, men de vittna redan om det Twång Rimet medfört, om den Köld och Låghet man icke alltid kunnat undvika. — Jag är utan all fördom. Jag beundrar Dalin, Creutz, Celsius, Clewberg ja till och med Rudbeck; men jag tror de varit starkare om de skrivit utan *rim*. Naturen är på min sida. Jag talar endast om Episka Dikter. — Oder, Dramer m. m. så vida mindre utsträckning mera variation, och, jag vågar sägat, liksom mindre Naturligt af dem fordras, kunna, må ske — böra — skrivas med Rim; men det Episka, där en varm, hög och så länge bibehållen kännsla ådagalägges fritt, värdigt, lefvande, bör skrivas utan Rim. De brukliga Alexandrinska Verser och deras metre borde bibehållas med sin Masculina och Fœminina stropher Partals, mera för ordning än nödvändighet: ty någon lag måste äfven här af Smaken stadgas. Sköna Sentenser som så mycket och ofta brillera i Virgilius, skulle icke blifva så sällsynta. Man vore icke förbunden för et Rim at göra brott i tankeföljden. Språket skulle nödvändigt vinna i dess ställe det nu förlorar. Huru har man så länge drögt med försök i denna vägen. Vanan är intet skäl mot förnuftet. Jag känner icke authorn till Skaldstycket Passionerna, jag önskade känna det. Han är vist icke den förste som ifrat mot Rim; meddelvägen tycker jag vore bäst. Jag säger ännu, jag är utan fördom, och åstundar högeligen uplysning».

Sturzenbechers förnämsta argument mot rimmet är detsamma

som Thorilds: rimmet inkräktar på tankens frihet. Det förefaller dock inte som om hans opposition mot rimmet skulle vara bestämd av angrepp mot rimmet i den samtida tyska och engelska estetiska diskussionen utan närmast vara föranledd av studiet av antika diktare. Sturzenbecher är också betydligt moderatare än Thorild. Det är blott i episk diktning han utan inskränkning vill tillåta rimlös vers. Han ställer sig också en smula tveksam gentemot Thorild, vars dikt han emellertid inte känner till ännu. Han är, som brevet visar, beredvillig att mottaga skäl och anvisningar av sin vittre vän i Uppsala.

Knös har tydligen i sitt den 26 augusti s. å. skrivna svar, som ej synes vara bevarat, givit ett försvar för rimmet, som hastigt övertygat Sturzenbecher om att hans egna reflektioner i ämnet blott varit »omogna utsväfningar», för att använda hans egna ord. När han i sin tur svarade den 4 september, överflödade hans brev av erkänsla mot Knös för de av denne »lämnade öfvertygande, upmuntrande rättelser.» Han hade nu helt avsvurit sin tro på den orimmade versen. »Det största skälet emot orimmad vers», skriver han, »var efter min tanke: at ingen af de store Poëterne klaga öfver rimmets tvång. Pope sade, tillfrågad hvarföre icke Milton skrifvit rimmadt: He could not, och Addison i Spectator N. 297 berömmar icke Detta Miltons Språk.» Längre fram i brevet heter det uttryckligen: »Jag medger Rims nödvändighet». Knös hade tydligen tillställt Sturzenbecher den begärda avskriften av »Passionerna», som emellertid i stället för att styrka denne i hans första uppfattning om det berättigade i orimmad vers tvärtom medverkat till att han så snabbt övergav sin ursprungliga ståndpunkt i det aktuella spörsmålet. Läsningen av Thorilds dikt föranleder honom till följande kommentarer:

»Hvad Passionerna angår: (Jag var lycklig som ändteligen fick dem, emedan jag därigenom äfven mot authors villje fann rimmets nödvändighet: ty: kraft utan harmoni är strid är fasa och jämmer) tycker jag at author skrifvit Titeln till Poëmet sedan alt var färdigt, och kannske lämpat den efter Belöningens: emedan ganska sällan något dithörande nämnes. Det odrägeligaste jag likväl däri finner är: altid samma samma, och Själarnas Venus. Själarnas Venus i stället för Dygden. Iskallt. På Nova Zembla trifves Snön Guddomligen oskådat. Kellgren.

De små stycken af öfversättningar jag öfverkommit af den dystra Ossian vittna värkeligen om Natur och Skönhet; men at Thoren eller

Thorén sätter honom öfver Homerus tror jag är galenskap, Han hinner icke Virgilius, nej, nej! Konsten kan försköna Naturen —

cui lecta potenter erit res,

Nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo. etc. Hor.

Jag ville dock gärna veta om hans arbeten äro väl öfversatta på Fransyska eller om de äro bättre på Engelska, såsom närmast; samt den tanke min K. Bror hyser för dem. Hans liknelser äro besynnerliga, öfverflödande oftast lyckliga: så at om de icke vore, ville jag hellre läsa Wilkina Sagan.»

Sturzenbechers ovilja mot Thorild hade ökats av dennes just utkomna »Straffsång», om hvilken Sturzenbecher skriver i samma brev: »Jag har sedan läst *Straff Sången* af Thorén emot *Kgren*, den är högst gemen, och bevisar att den karlen måtte vara de basse condition. Jag tviflar icke at min K. Bror läst den, och funnit det samma. Det borde vara en kämnars rätt för vitterhetens ovettingar».

Sturzenbecher hade helt övertygats av Knös. I ett brev av den 30 mars 1785 meddelade han sin vän planen till en epopé över Gustaf II Adolf. Den 13 april sände han utdrag av första sången. Versmåttet är det av den härskande franskklassiska smaken godkända: rimmade alexandriner.

III.

FÖRFATTARREVYN.

Man synes vara ganska enig om att betrakta den femte sången i »Passionerna» som diktens märkligaste parti. Detta beror givetvis på den revy, som den unge diktaren där ger över de diktare och tänkare, som voro föremål för hans särskilda sympati. Det förromantiska diktidealet får i denna revy sitt första klara uttryck på svenskt språk. Det är därför naturligt, att litteraturhistorikerna med intresse stannat vid denna sång och ingående kommenterat den. Det nya hos Thorild ligger, som Lamm framhållit, inte däri, att han förde fram författare, som förut varit okända eller underskattade, utan däri, att han ställde dem över antikens och franskklassicismens storheter.¹ Att Thorild själv tillmätte detta parti en särskild vikt synes framgå därav, att det var det han hade svårast att bli färdig med. Den bearbetning, som »Passionerna» under-

¹ LAMM, *Upplysningstidens romantik* II. s. 357.

gingo före publiceringen 1785, gällde ju särskilt den femte sången och i denna just författarrevyn.

Man har hittills studerat denna författarrevy ur ren innehålls-synpunkt, man har fastslagit, vilka diktare och tänkare han särskilt framhåller, analyserat hans uppfattning av dem o. s. v. Det synes mig emellertid inte vara utan intresse att försöka belysa detta parti i dikten ur en mera formell synpunkt. I själva verket äro författarrevyer och apostroferingar av beundrade representanter för konst och vetenskap ingalunda ovanliga i europeisk sjuttonhundratalslitteratur. Emellertid synes det inte ha varit vanligt, att dessa hyllningar blevo så utförliga som den svenske diktarens. Jag har endast träffat på tvenne, som äro lika omfattande som Thorilds. Då den ena av dessa, som för övrigt stå i direkt samband med varandra, kanske inte varit utan betydelse för Thorilds, synes det mig var skäl att företaga en mera detaljerad jämförelse mellan de tre författarrevyerne.

Den äldsta av dessa författarrevyer är mycket känd. Den förekommer i James Thomsons hyllning av »happy Britannia» i andra sången av hans berömda »The Seasons». Den engelske skalden besjunger sitt land som den djärva och ädla ungdomens land, näringarnas, vetenskapernas, konsternas och den politiska frihetens land. Många äro i England ärans söner, heter det i dikten, framstående regenter och statsmän nämnas, bland dem sist Bacon, som ger en naturlig övergång till ett lovprisande av engelska filosofer och diktare. Jag anför följande verser:

The generous Ashley thine, the friend of man;
 Who scann'd his Nature with a brother's eye,
 His weakness prompt to shade, to raise his aim,
 To touch the finer movements of the mind,
 And with the moral beauty charm the heart.
 Why need I name thy Boyle, whose pious search,
 Amid the dark recesses of his works,
 The great Creator sought? And why thy Locke,
 Who made the whole internal world his own?
 Let Newton, pure Intelligence, whom God
 To mortals lent, to trace his boundless works
 From laws sublimely simple, speak thy fame
 In all philosophy. For lofty sense,
 Creative fancy, and inspection keen
 Through the deep windings of the human heart,
 Is not wild Shakespeare thine and Nature's boast?

Is not each great, each amiable Muse
 Of classic ages in thy Milton met?
 A genius universal as his theme;
 Astonishing as Chaos, as the bloom
 Of blowing Eden fair, as Heaven sublime.
 Nor shall my verse that elder bard forget,
 The gentle Spencer, Fancy's pleasing son;
 Who, like a copious river, pour'd his song
 O'er all the mazes of enchanted ground;
 Nor thee, his ancient master, laughing sage,
 Chaucer, whose native manners-painting verse,
 Well-moraliz'd, shines through the Gothic cloud
 Of time and language o'er thy genius thrown.¹

Om Thorild läst detta kan inte fastställas. Det förefaller, som om han inte skulle särskilt intresserat sig för Thomson. Jag kan ej minnas dennes namn från den svenske författarens skrifter eller brev.

Den andra av mig åsyftade författarrevyn återfinnes hos en tysk diktare, som numera är bortglömd men som kring mitten av adertonde seklet var mycket uppmärksam, ej blott i sitt hemland utan också utanför dess gränser, framför allt i Frankrike,² Friedrich Wilhelm Zachariä. Denne producerade sig på vitt skilda områden. Han författade ett par humoristiska epos, »Der Rennomist» 1744 och »Phaëton» 1754, det senare på hexameter, han diktade »Oden» och »Lieder», han skrev ett oratorium, men vann sin stora berömmelse genom en naturbeskrivande dikt »Die Tageszeiten», först publicerad 1755, upprepade gånger omtryckt under de närmaste åren och även översatt till främmande språk. Zachariäs mönster för detta deskriptiva epos var, som han själv angiver, Thomsons beskrivning av årstiderna. Hans beroende är, som forskningen visat,³ på vissa punkter ganska stort. Det visar sig också, att han av ovan berörda parti i det engelska diktverket låtit sig inspirera till motsvarande överblickar över tyska statsmän, naturforskare och konstnärer. Av särskilt intresse är i detta sammanhang hans revy över tyska diktare.

¹ Detta parti föreligger i flera versioner; här följes 1744 års tryck, II, v. 1543—1571.

² Jfr L. REYNAUD, *L'influence allemande en France au XVIIIe et au XIXe siècle*, Paris 1922, s. 50.

³ Jfr OTTO HERMANN KIRCHGEORG, *Die dichterische Entwicklung J. F. W. Zachariäs*, diss. Greifswald 1904, s. 44 ff.

Zachariä hörde givetvis till oppositionen mot den franska smakens herravälde i Tyskland. Hans mästare var Klopstock. Från honom har han bl. a. fått sin ovilja mot rimmet. »Die Tageszeiten» äro liksom hans tidigare utgivna komiska epos »Phaëton» avfattade på hexameter. Han försvarar versmåttet i företalet med dessa ord:

»Man hat sich das lateinische Sylbenmass nicht abhalten lassen, den Phaeton in meinen scherzhaften epischen Poesien eines Beyfalls zu würdigen, und den Frühling des Herrn von Kleist in eben diesem Sylbenmasse zu bewundern; ich hoffe also auch bey dem itzigen Gedichte etwas von dieser gütigen Nachsicht. Die Vortheile, die der deutsche Dichter durch dieses Sylbenmass erhält, sind gar zu wichtig, als dass ich mich dessen nicht hätte bedienen sollen. Wir können in der alexandrinischen Versart nicht die Hälfte unsrer besten Wörter gebrauchen, und selbst die allernöthigsten wollen sich oft nicht drein schicken, welches allein schon hinreichend ist, dem Poeten diese Versart, besonders bey etwas weitläufigern Gedichten, zuwider zu machen. Sollten einige Leser den Mangel der Reime zu ungeru sehen, so werden sie erwegen, dass sie auch im Gegentheil Gedanken zu lesen erhalten, denen der Reim nichts fremdes zugesetzt, und die der Dichter mit mehrer Freyheit nach ihrer besten Anlage ausbilden können.»¹

Zachariä vänder sig i sin dikt med bitterhet mot det franska inflytandet på den tyska kulturen. Franskt sedefördärv har spritt sitt gift i Tyskland, där män och kvinnor ivrigt efterhärma allt galliskt. Skalden klagar:

Wir tragen die Knechtschaft
Von der gallischen Nachäffung noch auf dienstbaren Stirnen.
Frankreich bekriegeret uns zwiefach mit seinen Waffen, und Sitten.
Seine Waffen weichen noch oft germanischen Fahnen,
Aber mit seinen Sitten erobert es schneller, und sichrer.²

Som en motvikt till den franska libertinlitteraturen hänvisar han till Young. Han är full av beundran för den nyare diktningen i England. Han prisar detta land i nära anslutning till Thomson:

Dreymal glückliches Eyland! auf welches die güldene Freyheit
Alle Schätze der Erde mit reichen Händen verschüttet;
Wo jedwedens Verdienst von Kenneraugen entdeckt.
Und jedwede Muse von ihrem **Mäcene** beschützt wird!
Nirgend hat die Dichtkunst mehr Schutz und Ermunrung gefunden,
als in deinen, ihr heiligen Grenzen; dort grünet ihr Lorbeer,
Wie in seinem einheimischen Boden, an gütigen Sonnen.³

¹ F. W. ZACHARIÄ, *Die Tageszeiten. Ein Gedicht in vier Büchern. Zweyte verbesserte Auflage*, Rostock 1757, s. 4—5.

² F. W. ZACHARIÄ, a. a. s. 29.

³ F. W. ZACHARIÄ, a. a. s. 59—60.

Rakt motsatt är förhållandet i Tyskland. Den inhemska diktningen är föraktad av de förnäma, som med konungen i spetsen helt vända sig till den franska litteraturen. Den tyska musan får draga sig tillbaka för den franska kvickheten. Trots att de tyska skalderna fått undvara den uppmuntran från de förnäma, som de engelska diktarna i så rikligt mått åtnjutit, ha de dock ej låtit modet falla.

Doch auch ohne der Grossen Ermuntring; auch ohne die Ehre,
 Welche den Römer erhob, und noch den Britten erhebet;
 Aufgemuntert durch sich allein, erhebt sich der Deutsche
 Mit gewaltigem Fluge zur Spitze des heiligen Berges.
 Er besieget den Mangel, weil er Poet nicht allein ist,
 Und zwingt durch noch andre Verdienste das Glück, ihm zu folgen.
 Wie **Achilles** nimmt er allein die harmonische Leyer,
 Wenn er im stillen Gezelt von grössern Geschäften sich ausruht.
 Also hat ein **Haller** die ewigen Lieder gesungen,
 Wenn ihn **Hygea** manchmal aus ihren Umarmungen frey liess.
 So nimmt **Cramer** mit heiligem Feuer die göttliche Harfe,
 Mit Davidischen Liedern, dem Menschengeschlechte zu predgen,
 Wenn er vor seinem König nicht mehr die Wahrheit verkündigt.
 Und so rührt mein **Gemmingen** auch die silbernen Saiten,
 Wenn er vom Tempel der **Themis**, oder vom Hofe zurückkehrt.
 Selbst am Geräusche der Waffen, im blutigen Felde des Krieges,
 Schlug im dichtrischen Zelt ein **Kleist** die **Thomsonsche** Laute.
 Patriotische Freude färbet mit Feuer die Wange,
 Dass auch die deutsche Dichtkunst sich ihrem Mittage nähert.
 Manches grosse Genie erhebet den rauschenden Flügel,
 Und steigt über den niedern Haufen prosaischer Sänger
 Weit in die Wolken hinaus; umsonst versucht die Dummheit
 Ihm die Stärke der Flügel, die kühnen Metaphern, zu nehmen,
 Kühne, doch wahre Metaphen, die Britten so mächtig erheben.
 Und warum ists falscher Geschmack, dem Britten zu folgen?
 Ist nicht näher mit uns verwandt, als **Galliens** Sklaven,
 Denen Gebrauch und Grammatik die stärksten Flügel beschneiden?
 Deutsches sächsisches Blut schlägt in Brittanniens Barden.
 Schande genug, dass Enkel von uns, uns längst übertroffen.
 Aber noch grössere Schande, wenn wir nicht Enkel verstünden,
 Und die gedankenreichsten Gesänge für schwülstig erklärten.

Aber noch brennt auch in unserm Deutschland das heilige Feuer,
 Das von Germanischen Barden auf brittische Barden gekommen.
 Grosser **Milton**, wer konnt' auch bey uns dich schöner verewgen,
 Als ein **Bodmer** und **Klopstock** durch ihre göttlichen Lieder!
 Die unsterbliche **Rowe** singt aus dem fühlenden **Wieland**;

Du, mein **Gärtner, Giseke, Gleim, Schmidt, Gellert** und **Schlegel, Rammler, Lessing**, und **Dusch**; und du freymüthiger **Huber**,
 Ihr seyd alle Germaniens Zierde; und alle Verehrer
 Der mit uns so nahe verschwisterten Brittischen Musen.
 Und könnt ich dich, **Ebert**, vergessen! Du, der du die Sprache
 Dieses denkenden Volkes zu deinem Eigenthum machest? —
 Du, der Herold von jedem Genie der dichtrischen Insel,
 Wirst mit mir voll Mitleid die kriechenden **Dunse** verachten,
 Die ihre Prosa voll hinkender Reime zur Göttin erheben.
 Oder vielleicht glüht schon ein glücklicher Schüler von **Popen**,
 Welcher die stolzen Zwerge mit **Dunciaden** verewigt.¹

Detta avsnitt av Zachariäs dikt erinrar onekligen rent tekniskt sett om Thorilds författarrevy. Innan denna överensstämmelse närmare undersökes, är det dock nödvändigt att framhålla en viktig skillnad mellan de ovan meddelade partierna ur Thomsons och Zachariäs deskriptiva epos. Den förres kulturella översikt har en mera objektiv karaktär. Det ingår ej i uppräknningen namn på någon av diktarens samtida. Det är en historisk återblick Thomson ger. Zachariä däremot nämner endast samtida författare. Hans revy har en avgjort subjektiv prägel, framställningen är intensiv och känslomättad, för dess språkliga uttryck spela fullt följdriktigt utropet och frågan en viktig roll. Under hänförelsen för de egna diktarna strömmar indignationen mot den franska smaken, dess företrädare och anhängare. Allt emellanåt tränger denna förtrytelse öppet fram. Det citerade partiet är på samma gång hyllning och polemik. Dessa för Zachariäs diktarrevy utmärkande drag, som sakna motsvarighet i hans engelska förebild, återfinnas tydligt i »Passionerna». Det är sina mästare och mönster i diktens och tankens värld, som den unge svenske skalden bringar sin hyllning, men bakom hans beundran ligger överlägsen ringaktning för vissa andra författare, just desamma, som den äldre tyske diktaren vänt sig mot.

Det skall genast medges, att det finns mycket, som skiljer Zachariäs och Thorilds författarrevyer. Den svenske diktaren var ju också en helt annan djupare och djärvare personlighet än den tyske, framför allt var han mer filosofiskt inriktad och intresserad. Att man endast finner ett enda diktarnamn gemensamt för de båda revyerna betyder mindre. Den litterära situationen i Europa var en helt annan, när Thorild skrev »Passionerna» än när Zachariä

¹ F. W. ZACHARIÄ, a. a. s. 61—63.

diktade »Die Tageszeiten». Rousseau hade blivit en berömdhet, Ossians sånger hade publicerats, Shakespeareintresset hade växt fram, Goethesvärmeriet hade skjutit fart. Det betyder i och för sig mindre, vilka diktare och tänkare Zachariä och Thorild apostrofera; de äro hos båda framförallt företrädare för en viss andlig inställning, och denna är hos de båda diktarna i grunden densamma. Dessa författarrevyer äro manifestationer av samma kulturella rörelse: förromantiken.

Det finns inget dokumentariskt stöd för att det här kan vara fråga om påverkan. Thorild har ej uttalat sig om Zachariä. Denne finnes ju t. ex. inte nämnd i författarrevyn i »Passionerna», han förekommer ej heller bland de namngivna hexameterdiktare, som Thorild hänvisar till i tävlingsskriften. Denna tystnad tillåter emellertid å andra sidan inte heller slutsatsen, att Thorild ej skulle ha känt till den tyske diktaren, vilken ju borde ha intresserat honom som upphovsman till en berömd dikt på hexameter. Det kan ju också erinras om, att Young, som Thorild uppskattade, ej fått plats i författarrevyn.

Man kan ej heller dra fram verbala överensstämmelser i dikterna, som otvetydigt visa att Thorild tagit intryck av Zachariä. Några enskilda uttryck och fraser kunna dock anföras. Thorilds »försökande, segrande Pope» erinrar om »föhlende Wieland» hos Zachariä, Thorild hyllar Gessner och Klopstock för deras »himmel-ska Sånger», liksom Zachariä prisar Bodmer och Klopstock för deras »göttliche Lieder». Klopstock får av Thorild epitetet »Germaniens ära», som har en parallell i »Germaniens Zierde», som Zachariä tillägger en rad tyska poeter.

Även om det inte är möjligt att på dokumentarisk eller språklig väg fastställa, att Zachariäs författarrevy haft omedelbar betydelse för Thorilds, synes det mig dock ha sitt intresse att sammanställa dem som en av de många »similitudes sans influences» i litteraturens historia, vilkas roll Paul van Tieghem framhävt i en nyligen utgiven metodisk skrift.¹

¹ PAUL VAN TIEGHEM, *La littérature comparée*, Paris 1931, s. 190.